A chest brâv Bibliotecari fasin omagio dal lunari...

Dispense N. 3 Presit 80 cent. Conto Corrente postale Dôs dispensis al mês 8 Maj 1929 - VII

ARCHIVI
de leterature furlane
antighe e moderne

Biele lenghe furlane fortunade!
cu-mò sará di te pûr fate stime
e plui d'ogn'altre tu sarâs loldade.

GASPAR CARABÈL (Rumtòt)
cirche 1630

Cheste dispense 'e contén:

Guidón Salvadi (Guido Podreche) - LA STRIE
par i ans 1890 e 1891.

Costantín Smaniotto - TITUTE LALELE
comèdie in tre aç.

Recensión — Su la Grafie dal Furlán

Osservaçións. — Qualchidún calumánd il non di Guido Podreche, ritignût framassón, al stuarzará il nâs. L'ha tuárt parçè che se al lei al viodará che la *STRIE* nò contén propri nuje che al puedi náncie lontanamentri ufindi la religión catòliche. Cui che al judicáss sençe lei al farèss come chel tâl che, avind vûd diviárs duei par sustignî la superioritât dal Tass su l'Ariòst, 'ta-l ultim, ferid a muárt, l'ha podût dî cun-t-ún fîl di vôs a chei che lu assistevin: E pensâ che nò hai mai let né la Gerusaleme né l'Orlánd Furiôs.

Del rest 'te-s dispensis futuris si publicarán ance componiménç di autôrs che han indiríç dal dut diferènt sençe lâ tant a indagâ e ance prèdicis a condiçión che si giavin da l'ordenari, che sein spiritosis, che rifletin il Friûl e lis tendençis, lis condiçións e i costúms atuai dal popul.

Se qualchidún al vess componiménç inediç dal Podreche, detâç par furlàn, l'è preât di comunicâ-ju. 'O vin pudût consultâ nome lis anadis III - VII dal Forumjulii, periodich setimanâl di Çividât. L'è probabil che in giornai o in numars unichs si ciatin altris poesiis di Guido. Dopo finîd di stampâ dut chel che cognoscin, si publicará in brêv la vite. 'O sperín po' che qualchi competènt nus mandi la crítiche de òpare leterárie furlane dal nestri Salvadi.

Essínd la publicaçión fate sore-dút par il popul sará ilustrade da notis che nò ocoraressin pa-i studiâç.

Ai librârs e rivenditôrs. — Il pajamént al devi sei fat al plui prest sul *CONTO CORRENTE POSTALE N. 8-69* di *A. TELLINI, Udin, Plaçe Vitt. Em. 9 A.* Nò si ricevin indaûr dispensis che nò sein perfetamentri conservadis.

Ogni Persone 'e podará contribui a la difusión da l'òpare, mandánt l'impuárt di almanco 5 dispensis da rivendi ai cognoscínç. Al gioldará il ribáss dal 25 par cent.

Par favorî librârs e rivenditôrs nò si fasin abonaménç individuai, né si spediscin còpiis isoladis in Friûl.

Stabiliménf Tipo-Litografich BEPO TABÀCH — Sandenêl dal Friûl

Dispense imprestade, jé dispense piardude o almanco uastade

TITUTE LALELE - Comèdie in 3 aç di C. SMANIOTTO

(Continuaçión dal prin at)

TITUTE — *(sôl)* 'Co si contente lui.

VENÁNÇIO — Mi son estatico, no so parlar, el cuor me palpita, el labro nol sa dir...

TITUTE — Beati i tribolati.

VENÁNÇIO — Me toca compagnar quel fior de grazia.

ESTERINE — *(su la puarte)* Sior Venançio el xe tutto pronto.

VENÁNÇIO — Col so permesso, sior Tita *(vie)* Felisse.... felisse....

TITUTE — L' importánt al 'é che al rivi a menâ-me fûr dai vôi. Di ben, che Venánçio al'è contént istèss. Al vederá ve', çe spacadis di borse, se al rive ad ore a sposâ-le. Jo, 'o-nd-hai avonde di Lúçie.

SCENE TREDICÈSIME

(Esterine, 'e ciante) *(Lúçie dute ben vistude sta par vignî)*

LÚÇIE — *(dentri)* Cui súni-al el piano lá dentri?

TITUTE — *(a la fèmine che ven indenánt)* Ciáli-le! Ciáli-le! se nò foss ca tra l'inquín e il martièl pocis 'a-n' mi vorèss a ciapâ sú un curtísc a sbusâ-le (s' 'o sighi al mi va par-áiar el matrimoni di Esterine, se 'o comèt un delít la podestarie.... l'è miôr che mi rassegni) *(Lúçie si presente su la puarte)* 'O hai capît.... tu mi disis, 'o soi ca, çe spiètis-tu?... ma a mi nò mi svole el ciâf e nò hai voe di fotis.

LÚÇIE — Nò ti plási-al?

TITUTE — *(al ciòl sú la note de sartore)* 'E jé durote di roseâ.

LÚÇIE — Jo 'o vuei deventâ la fèmine plui ben vistude di Surisíns. — 'O soi stufe di sei simpri sagrificade; 'a mi covente un fregul di svago par nò crepâ prime da l'ore. Se ti còmude ti còmude, se nò mi comodará a mi. In quánt a Esterine, chê ánime nossente che tu sintis a ciantá, 'e savará ciatâ-si un bon partît a Vignésie e nò 'ta chest pedeglôs di paîs...

TITUTE — El partît al'è za ciatâd, e ance-mò al' è contént di 'vê-le scorteade cussí come che tu sês tu. - Sint çe d'acordo che van. *(Esterine 'e ciante: Alfredo, Alfredo)*

LÚÇIE — Alfredo, Alfredo sí, fin la músiche lu sune.

TITUTE — Jo 'o varèss miôr che chel Alfredo al si clamáss Venánçio magari, e ch'al vess lis sachetis fodradis di ciartis di míl.

LÚÇIE — Si sa... Dâ mê fie a un vècio cossón, ch'al spude in muse quánd ch'al ciacare? Devéntis-tu mat?....

TITUTE — *(al clame Esterine)* Esterine Esterine, ven, ven a mostrâ-j a to mari chel siôr che al ti ha compagnade cussí ben, e in músiche e in amôr. *(al rîd contént)*

LÚÇIE — *('e côr su la puarte de ciámare di riçevi, 'e ciale dentri e po' viárs Titute)* Venánçio? Tu j tegnis a lis palanchis tu? Va lá, va lá plebeo.... E tu varèssis cûr sí, di sagrificâ el to sangh in chê maniere? *(Venánçio al jentre)* E?... e?... ciacare, babeo....

SCENE QUTUARDICÈSIME

VENÁNÇIO — (*stand su la puarte da ciámare di riçevi*) Entusiasta, entusiasta, una vose deliziosa (*al continue a laudâ*).

(*Lúçie 'e va incuintri a Esterine, la ciape pe' man e la striscine vié par fuarçe*) Anín, anín Esterine... A Vignésie ti cíatarai iò un zovin di chei in gamba. To pari lí, al' è incuchît in-té podestarie e al savárie.... (*e' van vie*) (*Venánçio l'è in èstasi*).

SCENE QUINDICÈSIME

MÒMOLO — (*al jentre curínt*) La xe quà la comission.

(*Titute al va fûr in presse e su la puarte al ciate Cándide che jentre cun-l-une vore di butilgis*)

TITUTE — Sençe culumie sas-tu, sençe culumie (*Cándide 'a jentre 'te ciamáre di riçevi*).

VENÁNÇIO — (*che al' è ance-mò 'ta-l mond de lune, e restât sôl*) O dolze poesia.... o attimo fuggente.... sogno che presto deventarà realtà... (*al va viárs la puarte e al ciante in èstasi*) Alfredo, Alfredo di questo core....

JÚ IL TENDÓN A LA SVELTE

AT SECÓND

SCENE PRIME

(La scene come 'ta-l prin at)

(*Titute e' Cándide e son comodamentri sintâç su-l sofá*)

TITUTE — (*tentánd di persuádi-le*) Ben, e ce has-tu? ce vèvis-tu prime? che quasi tu vaivis. Ti tráti-o mâl?

CÁNDIDE — Nò nò.... Ma lu viôt za che mi tociará lassâ-lu...

TITUTE — E inalore? Ca nò ti mance nuje, tu hâs un parón ch'al ti ûl un ben di vite: vorèssis-tu abandonâ-mi cumò ch' 'o mi soi tant ben abituât cun te intánt che lis mês sioris fèminis e' jerin a Vignésie a fâ-si fotografâ cu-i siôrs in custúm di bagno?...

CÁNDIDE — Eh!... lui al'ha altri a ce pensâ cumò... Al'ha la parone e la signorine che son tornadis....

TITUTE — Ma tu sâs che 'e parone nò podarai perdonâ-j.

CÁNDIDE — Al' ha po' dutis ches sioris che vegnin a ciatâ-lu di ogni bande dal Friûl.

TITUTE — Ma nò Candidute mê.

CÁNDIDE — Ancie i vuarps e' podaressin viodi che 'al cîr di trascurâ-mi e al'ha resón parcè che veramentri iò nò mereti...

Titute — Chês mostris di lètaris su la "Pátrie dal Friûl „ ve', e' son la cáuse di dut... ma cun dut chest (*j va dóngie*) iò bandonâ-ti... nance par ideis...

Cándide — (*mostránd lis ciartis che son su-l taulín*) Ve' lí, se 'o dîs la bausie (*leínd*): Siôr Meni benedèt...

Titute — Cheste 'e sará l'últime, chê dal colp di grácie... Sicuro viatico a le Podestarie che jé iminente... La lètare su la fieste de Furlanie par la quâl nô e' sin stâç a Udin a tignî alt el onor dal nestri ciâr Surisíns. — O Candidute, tu parevis une vorone ben donge di me. Duc ti varèssins ciapade vulintîr pe' mê siore (*la spiçige*), benedèt chel flôr di rose....

Cándide — (*lu lasse fâ*) Can-da-toro! al mi spiçighe sul sèrio!,

Titute — Ti hai-o fat mâl?... (*ciareçan-le*)

Cándide — Nò, nò....

Titute — Tu mi hâs, di un pôs di dîs a cheste bande, une siere tombadiçe!... tu stâs pôch ben tu, is-e vere?

Cándide — Bisugnará ch' 'o ciacari cun qualchi-d-ún...

Titute — Cu-l miedi; lu farín vignî ca.

Cándide — E nò...

Titute — Cun cui po'...? Se mi intindèss iò...!

Cándide — Cu la siore comari....

Titute — (*saltánt sú*) Ce, ce?... le comari?!?!?!

Cándide — Al mi fâs sudissión el miedi...

Titute — (*tranquilizât*) Ah! (*al ciamine sú e jú e al fevele sôl*) O' crodevi ben... parcè che la comari... vignarèss a stâ-j... (*a Cándide*) Ma ce ti síntis-tu?...

Cándide — Un ciárt mâl stâ che nò hai mingo mai vût...

Titute — Cúri-ti, cúri-ti e, ciale mò, 'o soi pûr ca áncie iò, o miôr el miò puarte-sfueis.

Cándide — E!!! se po' 'e vigniss a savê alch siore Lúçie o miôr se lu vedèss a fâ matèç cun me....

Titute — Ce us-tu che disi? fra me e je dut al' è rot, e' restin dome che lis aparénsis parché la intate nò sighi al scandul. 'E tornará donge di me quánd ch' 'a vará roseât dut chel che podará roseâ. Ma, 'e jé vècie sas-tu; el timp al'è galantóm e cuintri di chel nò val né piturâ-si, né smaltecâ-si, né staronsâ-si, né 'vê qualchidún di fora-fora.

Cándide — Is-al convint alore, di chel che j hai contât?

Titute — Altro che convínt, altro che convínt e al'è par chel che 'o met el quintri-pês su la belançe (*la tire dóngie*) par dismenteâ... el miò amôr par te, Candidute, ʃal si fâs simpri plui fuárt. (*al tente di bussâ-le ma je 'e s-ciampe dal çentro*)

Cándide — Can-da-toro nò-l'há nissune prudénçie lui....

Titute — Ven ca.

Cándide — Dopo siôr.... Titute.

Titute — Móstri-mi la lenghe... ti hai lassade s-ciampâ....

Cándide — (*simpri su la puarte*) Ch'al si ricuardi che mi tòcie preparâ el risòt cu-ljs quais (*'e s-ciampe vie*) *(Continue)*

al sindich, si maridin fra di lôr;
e cheste zoventût, dute murbín,
'e si sint plui che mai un sbruseghín.

Chê violute palidute
che si plate su-l [1]) rivâl
'e côr rís-cio, in mièç de jarbe
di lâ in bòcie d'un nemâl.
Nò is-al miei che une frutine
si [2]) la meti in mièç dal sen?
Chel puar flôr di primevere
là, sigûr, stará plui ben.

Il soreli al scomençe a s-cialdâ ben,
e frêd nò-l sará plui, a chel che 'l pâr;
cussí al Mont di Pietât 'o côr in-bote,
par meti in pen chel mostro di tabâr.

Çe del folch tamburáis-o lá par-sore?
l'è un businôr mai plui sintût compágn.
Se 'e ven jú l'aghe in proporçión che al (tone
fra dîs minûç sarín duc-quánc in bagn.

Oe! Furláns! Ce cucagne di galete!
chiste volte l'afâr al si comede:
se, come il solit, 'o la intivi drete,
áncie i pitòchs larán vistûç di sede!

Jugn

Il Nadisón scomençe a popolâ-si;
duç-quánc di dí, quan-che il soreli al bruse
'e vadin sot de roste par bagnâ-si,
però cu lis mudandis, come si use.
E áncie di gnot nò jé une ciosse rare,
qualchi fantate in aghe si sguatare.

(Garibaldi)

In chist mês, in chist dí, miei ciârs (Furláns,
lá-jú a Caprere, un omp siarave i vôi
e denánt a chei vôi duc i tiráns,
'e han dovût un dí pleâ i zenoi.
Nò-l 'veve bastiménç, nò-l veve armâç
ma co-l passave lui, biónd e zentîl,
si squajavin i eserciç di soldâç
come la nêv dai monç ta-l mês di Avrîl.
Cumò chel voli dolç, chel ciavél biónd,
chel cûr tant generôs, chê man di fiâr
che han combatût par dâ la pâs al mond,
'e riposin [1]) lâ jú... di lá dal mâr.

Brum! Brum! Un brontolón!
Pif! Paf! Une saete!
Ce colp di tamburón!
Ce orchestre malandrete!

O ce raçe di soreli!
nò si tire náncie il flât!
al mi plombe su-l çerneli!
'O mi sint dut impiât!

Instât

Il Poete

Quánd che si dîs *poete*, si dîs dut:
l'è un tâl che al mûr di fan, che al la (baçile
che al tòcie i pis par-tiere, ma cu-l ciâv,
al va sú in alt 'te-i nûi, plui de çisile.
Al'è un puar insumiât che in timps an-
al zirave ciantánd su-l mandulín (tîghs
lis vecis stòriis dei Reai di France
e lis impresis di Guerín Meschín.
A-tôr di lui i conç e lis contessis
e duc i cavalîrs zovins e viei
fevin bossul; e al bati des lôr mans
al rispuindeve l'eco pa-i cis-ciei.
Il poete al ciantave, e a lis cançóns
a' si inchinavin ress e imperatôrs.
Il vêr re l'ere lui; la so corone
erin lis strofis sôs di mîl colôrs.
Il timp al'è mudât, ciârs contadíns,
e il poete nò-l'è chel di une volte:
lui sí che al ciante simpri, ma nò-l'ha
di cavalîrs un publich che lu scolte.
Ma çe impuarte che sedin cavalîrs,
o ress, o imperatôrs, conç o baróns;

1) Ed. 1894: 'ta-l — 2) Ed. 1894: se

1) Talianismo invêçe di *polsin*.

fin che l'è mond, al cianterá il poete,
e del popul 'e sarán lis sôs cançóns.
I cis-ciei nò son plui; su lis ruinis
di Guspèr, di Puriessin e di Zuch,
'e cresc la vît e 'te-s [1]) tôrs roseadis
fâs il nît la ciuite e al ciante il cuch.
Áncie il poete l'ha cambiât vistîd:
nò-l' ha ricáms dorâç su-l golarón,
nò-l'ha ciapièl di plumis, ma spess
'l máncie qualchi pont 'ta-l veladón.
E se voaltris lu viodês passâ
cu-l nâs voltât al çîl, dut pinsirôs,
j ridês par daûr, e sbrundulais:
— Si viôd che l'é un poete e che 'a-nd-há (pôs
E forsi e' domandais: — Ma ce covénche 'ta-l mond 'e si vedi la poesie; (ti-al
i poetis nò han-o altri mistîr
che zirâ simpri a-tôr sençe fâ nie?

E pûr, ciârs contadíns, áncie il poete
'e l'ha 'ta-l nestri mond il so ce-fâ;
sebén che in-fín dei conç al pâr che al sedi
nassût par piardi il timp nome a ciantâ.
Ma il so ciánt nus conte tantis ciossis
che in-té-l cûr 'e nus metin la ligrie;
e se 'vin dei pinsîrs al ciate il mûd
cun-t-une strofe, di mandâ-ju vie.
E il so ciánt nus confuarte nel dolôr;
e il mâl al nus insegne a sopuartâ;
parcé che al indovine chei torménç,
che nô sintín, ma nò savin spiegâ.
E dut chel che amirín 'ta-l nestri mond:
e il nasci del soreli, e i biei tramónç,
e il verd de lis campagnis e dei prâç
e il mâr, e i flums, e la planure e i monç:
E chist çelèst che nô viodín [2]) 'ta-l çîl
e lis beleçis che nus stan a-tôr
lui al nus mostre cu-lis sôs cançóns
e j dá, pa-i nestris vôi un gnuv splendôr.

Luì 'e l'è simpri pront lá che si gióld
a puartâ la ligrie del so mistîr;

1) Ed. 1894: pe-s — 2) che contemplín

o dulá che si vaî e si patísc
l'è pront a dâ une lágrime e un suspîr.
E quánd che il so paîs el'è in periel'inflame cu-l ciánt i citadíns; (cul,
e cu-l' ino di guere al fâs marciâ.
duc-quánç a la difese dei confíns.
E se un popul al'è sot il stranîr
o se al patísc oprèss da un re birbón
al salte fûr il ciánt di un gran poete,
come la trombe de rivoluçión!
E quánd che il popul stret da la miel si jeverá cun l'urlo del dolôr, (sèrie
denánt di lui al marcierá il poete
cu-l ciánt de la justíçie e del lavôr! [1])

Chest al fâs, contadíns, chel insumiât
che al svole in alt 'ta-i nûi plui de çisile,
e che si use dî-j-gi quánd che al passe:
— 'E l'è un puar matarán che al la baçile!

A San Pieri gran morbín: [2])
bal, par cui che l'ûl balâ,
gubanis e bon vin:
dut il mond al sará lá.

Luj

O benedèt il Lui! Un bièl soreli
al s-cialde la planure e la montagne;
il verd dei ciamps, il çîl net come un spieli
e' nus clamin a gioldi la campagne.
Da-par-dút uçelúç granc, pitiníns,
sençe contâ lis mos-cis e i mos-cíns.

Contadíns, sú dal momént!
Cun chest mostro di scotôr,
se volês salvâ il formént
dait di man al sborfedôr.
Ma se il ciáld j mene ben
o' larín pulîd cu-l fen.

'O mi ziri d'ogni bande

1) Cheste quartíne jé azonte 'te-s *Poesiis furlanis* èditis nel 1894.
2) Il 29 di Jugn sagre rinomade a San Pieri cun bal e tòmbule.

'o mi tachi al canociâl,
e nò viôd altri che sagris
e par dut fiestis di bal.

I monç son verç e le planure d'aur;
il Nadisón al ven jú verdulín;
il soreli l'è net; l'è net il çîl;
ma plui net di dut-quánt l'è il miò tacuín.

Ma cialait çe cambiamént;
ploe, tempieste, tons e lamps,
cui dirèss-jal? 't-un momént
son duc rebaltâç i ciámps.

Avòst

Furláns, nò si sarês dismenteâç
che za dòi ains in un paisút scuindût
'ta-l mièç dal verd, lontán da lis çitâç
e' han soterât Caterine Percût.
Fèmine di talént e di bontât,
par nô il so nom sará simpri onorât.

Ch'o 'o fâs fai 'ta-l miò lunari
e' mi disin tanc di lôr;
nò jé simpri mê la colpe,
ma plui spess del stampadôr.

Come ogn' an par San Lurínç [1])
Udin al si ha fat onôr;
granc afârs sore il merçiât,
e cu l' Òpere furôr.

E cussí áncie a Çividât
o' vin vût par San Donât [2])
cun-t-ún timp mò simpri bièl,
granc spetácui di cartèl:
Furistîrs par ogni bande;
impinide ogni locande.
In-tá-l Domo procissión;
che ha zirât cun divoçión;

1) Corsis a Udin 'tôr San Luríng che al ciâd al dis dal mês di Avòst.

2) 21 di Avòst fieste pe' ricorençe di San Donât protetôr de çitât. Gran merciât ai 9 e 10 dal mês.

tapeçade ogni fignestre;
messe grande cun orchestre;
e' han sceiât lis setemanis
un pôch masse lis ciampanis,
ma se si ha di dî-le, in plen,
'e l'è lât dut-quánt po' ben,
sichè tanc el'han finide
cu-l bagnâ-si la pivide,
bièl ciantánd lis litaniis
in diviarsis ostariis.

Çe del folch mò suçéd-jal in chis-c
nus cápitin-o a-duèss rivoluçións? (diis;
'O viôd polver e sclopis d'ogni bande
e armâç che van passánd a bataglións.
Po' tòrnin-o i todèschs che si sclopete
come nel timp famôs de lis batais?
Çe del diaul is-al?... Ah cumò capísc:
'E son ciaçadôrs che van a quais.

Setembar

'Tal canoçiâl mi ven un scûr di nûl;
çe dal diamber sará-el: tons o tempieste?
Colará-el qualchi folch sore il Friûl?
O nò-mo, corpo e fûr l'è nûl di fieste,
che al segne ogni an, par novitât,
stagión d'Òpere in teatro a Cividát.

Tu fasis fieste tu, biele Guriçe,
e tu invidis i amîs sore l' Isónç.
Sí, tornarín a la Castagnaviçe,
sí, tornarín al verd dei tiei biei monç
forsi puartánd in man une bandiere
che ti dará une gnove primavere.

Cu le blave lin benón
nò cussí cu-l formentón.

Il timp l'è d'aur (*ed. 1894*)

"*Il timp l'è d'aur*" dîs un proverbi vècio
ma iò, par dî-'us il vêr, nò-j crôt po' nie;
çe-mût is-e che tanc nò han náncie un
e che varessin *timp* di butâ vie? (boro:

— Giò, mestri ! [1]) tropis quais ves-o ma-
(çadis ?
— Nome quarantedôs... nò son anadis ! !

Autún

I altris ains in autún 'o hai fevelât
di dute la siorie che 'ta-l Cafè
'e remene il bilánçio de citát
distirade ca e lá su-i canapè ;
'o hai nomenâç duc-quánc chêi che ciaca-
di polítiche, di art, di religión ; . (rin
e che, fra i bicieríns, e' si preparin
a butâ i parlaménç a tombolón ;
'o hai dit di chêi che passin la zornade
a ingrumâ sú petèç e novitâç,
e che saltin po' fûr di ciarezade
se qualchidún j dá del muss su-l nâs ;
'o hai dit di chêi che fasin i galánç
simpri vistûç cu-l'ultim figurín
e che han un gran çe-fâ 'ta-l meti i guánç
o a comedâ lis pleis dal veladín ;
'o hai dit dai Conseîrs che in Municipi
e' si dan tra di lôr dei pipinòç,
che, va-e-no-vá, che cun chel bièl principi
'e vedin di finî-le a scapelòç.
Chist an inveçe 'o met di bande i siôrs
che passin al "San March„ i dîs di vore,
e 'o buti il voli su chêi aventôrs
che cápitin di fieste, a-tôr un'ore.
'O intínd un'ore dopo mieze-gnòt,
quánd che al "Friûl„ finiscin di balâ,
e che duc-quánc e' han voe di bevi un got
par rimèti-si, prin di lâ a polsâ.
Nò feveli di Pián [2]), gran sunadôr,
che al met jú il clarinèt in-t-ún ciantón,
mostránd, dopo bagnât il glutidôr,
di sei, da vêr barbîr, gran ciacarón.
E nò dîs di Catáneo [3]), che l'ûl
mostrâ a duc-quánc che cu-la bonbardíne
al ciante propri come un rusignûl,
sbrunduländ la so brave sunadine.

1) Il mestri Durlí.
2) Barbîr e sunadôr di flaut.
3) Barbîr e sunadôr di bombardín.

Cussí i altris artís-c che van lá vie
par bevi un bicierín e par ciantâ
tant di podê un'orute parâ vie,
per chiste volte 'o uei lassâ-ju stâ.
Ma inveçe 'o stampi doi rasonaménç
di polítiche faç da contadíns
che si spiegavin i lôr sentiménç
dopo di 'vê-si emplâç di bicieríns.

Lis eleçións

— Ou, Zuán, 'o sin, par Dio, a lis ele-
Olín struciâ cheste aristocraçie ! (çións !
Lôr sarán i massârs, nô-altris paróns :
lôr in-te-i ciámps, e nô sençe fâ nie !
Viarzín i vôi ! nò stin fâ plui i minciónṡ!
Corponón ! vive la democraçie !
Anci-mò pôch ! dopo lis votaçións
nò varín plui misèrie, saristie !
— Dis-tu, Pieri, da-bón ?
— Da-bón ? sigûr!
Is-al par nie il sufrágio universâl ?
Cu-mò i paróns sin nô po', corpo e fûr!
— Alore tu tu votis...
— Basoâl !
Che vadin i altris sú : nô spietín fûr,
se podín 'vê del vôt un mièç bocâl.

Il Soçialismo

— Pieri, spiéghi-mi un pôch çe che l'ûl
chist soçialismo cussí nomenât ; (di
'o hai tant pensât su l'afâr... di sparti,
ma za l'è inutil.. 'Co nò soi studiât ? !
— Il soçialismo ? Eco : 'e ha di vignî
une leç... çe si clam-je ?... leç di stât...
Nò ! spiete un momentín, nò jé cussí...
Folch ! savevi ! e 'o mi soi dismenteât.
E l'è... cumò... cumò... l'è il mûd di fâ
une grande soçietât - mútuo socòrs,
par-ché nissún al vei di lavorâ ;
Cussí, compágns [1]) duc-quánc e puars [2])
al fin áncie il pitóch al poderá [3]) (e siôrs,

1) Ed. 1890 : compains — 2) Ed. 1890 : púers
3) Ed. 1890 : podará

fâ di parón e 'vê i siei servitôrs. [1])

Cumò nò puèsc finî il Lunari in pâs
ché vin fantatis in tipografie;
duc-quánc i zerbinòç ficin il nâs
cu-l pretèst di savê se 'o hai fat la **Strie**;
inveçe, la rasón 'e jé ca dute,
e' uelin viodi a lavorâ Gigiute.

Otubar

El'è un mês melanconich; in-tá-l cûr
'o sint il displasé del bièl istât
che in tiare e in çîl a pôch a pôch al mûr
par lassâ puèst a unviâr che al ven inviât:
Fortune che par fâ tornâ il murbín
i tináç e' si van jempláнd di vin.

O ce bièl lâ spaçizánd
pe-s colinis, pa-i rivai:
bláncie, nere, sane, frès-cie
dute l'ue par i vignai.

Contadíns áncie di fieste
spesseait a vendemâ:
se nò fali, la tempieste
come còculis jé ca.

Bièl che si emplin i tináç
lis fantatis, i fantáç,
pe' coline, pe' taviele
van ciantánd la falulele;
il pinsîr di fâ bon vin
in duc-quánc met il murbín.

Al scomençe a fâ frescút;
ven l'unviâr a pass a pass,
fortunât il ciaçadôr,
la piçócie 'e ven a-báss.

Novembar

Pâr, in chis-c dîs, che áncie la nature
come i omps, 'e si uelin vistî in lut;
duc-quánc sore une ciare sepolture
puartin dei ultims flôrs il maçetút;
e duc cun une lágrime e un suspîr
par chêi che nò son plui han un pinsîr.

Áncie i Sanç e' son passâç
áncie i Muárç son stâs îr l'altri,
di 'vê un fregul di bièl timp
nò podín pensâ-j plui altri.

Come ogni an a San Martín
'e si ha vût del gran murbín;
si ha balât d'ogni bande, ma il puerèt
che nò-l paje fit, l'è sençe tet.

Li' sioris in estât sore i ciapiei
e' levin vie puartánd plumis di uçiêi.
Cumò mo' a-tôr il cuèl e su-lis mans,
'e puartin pièls di giáç e áncie di ciáns.

Oe Furláns, il timp al mude;
iò la slungi plui che 'o puèsc;
ma nò zove, che Dicember
el'è ca che al nus dá a-duèss.

Decembar

L'è cui che al ciante che l'unviâr l'è bièl,
che si sta ben sintâç a-tôr dal fûch,
cun un [1]) zei di morónѕ, e un caratèl,
intánt che fûr la buere 'e scosse il lûch.
Si sa: pa-l siôr jé fieste dut-quánt l'an,
ma qualchidún 'te nêv al mûr di fan.

I nestris progrèss (*ed. 1894*)

Cumò si rive fin a San Denêl
in un momént in gráçie del tranvai;
e di plui ogni tant si pò 'vê il gust
di lá a fâ un bièl bagnút 'ta-i fossai.

Cussí a Udin, jé un'altre novitât,
cu-l'eletrich si ha dut iluminât.

1) Ancie 'ta-l Forumjulii VI, N. 46, nov. 1889.

1) Ed. 1894: cun-t-ún.

'E l'è un gran bon sisteme, dal sigûr
ma il bièl l'è che ogni tant si reste a scûr. [1])

Áncie a Palme si va cu-le ferade,
ma bisugne stâ in viáç mieze zornade.
La Societât 'e fâs il so interèss:
si sparagne ciarbón, rivánd instèss.

Unviâr

Malinconie e ligrie (*ed. 1894*)

Quánd che scomençin su le tiare grise
a colâ jú lis fueis del ciastenâr,
e l'uçelút ingrisignîd 'te çise,
al svole, ma nò-l pò ciatâ ripâr;
quánd che in çime dei pôi 'e côr la buere
scrosopánt pa-l stecúm inscredelît,
e scossánd [2]) ta-l fossâl e in-té cunviere
l'últime frás-cie verde e l'ultim nîd;
alore iò mi sint vignî 'ta-l cûr
un desideri di paîs lontáns,
lá che un soreli d'aur 'ta-l mâr al mûr
intánt che i rusignûi ciantin 'ta-i plans,
e chei paîs nò son paîs stranîrs,
e áncie lá si favele in italián:
Jé la tiare dei ciánç e dei suspîrs,
che si bagne 'ta-l mâr napoletán.
In chel paîs jé simpri primevere,
e il çil çelèst in dutis lis stagións;
e a l'odôr dei naránç de la riviere,
rispuínd l'odôr plui bon [3]) dei macheróns.
Ma ca, di unviâr, pa-i ciámps côr il garbín,
inglaçánd áncie i creç del Nadisón;
e dut ingrisignîd il çitadín,
si tire dóngie il fûch in-t-ún ciantón.
E lui, beât, al gióld áncie d'unviâr;
ma qualchidún che, come simpri, al stente,
sot de nêv che ven jú, sençe tabâr,
in-tá-l frêd al mastie pócie polente.
Iò 'o pensi a chei puarèç, e il cûr si
(strenz,
che han cuintre di lôr omps e destín,
e une mostre stagión, e i eleménç
che j-u tribulin simpri, sençe fin.
E orèss jessi un siorón par viarzi i braç
a duc i peçotôs che van a-tôr
pitocánd ai portóns di chêi paláç,
che stan simpri sierâç [1]) denánt di lôr.
Ma za nò soi siorón, e 'o lassi stâ
chist discòrs che al mi fâs malinconie;
e 'o volti strade in-bote par ciantâ
in altri timp; il timp de l'alegrie.

Il timp di balâ
Furláns, al'è ca!
Si bale pulîd,
si ciante e si rîd,
si tire e si mole
une volte sole,
'co jé zovintût
'co jé la salût;
e po' buine sere,
si volte bandiere:
i ains e' galopin,
lis giambis e' clopin,
la çiere si mude,
il fûch si distude,
si sintin i câi,
e si è plens di mai;
il nâs el'è strach,
al brame tabách,
al mole la gote,
la schene jé rote
la voe del vin [2])
la voe dal [3]) murbín
la voe di ciantâ
la voe di balâ
e tanti' altris vois
son ladis pa-i trois;
e nô mo' da-bòn,
sin lâç a passòn.

1) Ed. 1894: El' è un gran bièl sisteme, dal sigûr, — ma il miôr l'è che ogni tant si reste a scûr.
2) Ed. 1894: spacánd.
3) „ „ lontán l'odôr.

1) Ed. 1894: siarâç.
2) „ „ del quintín.
3) „ „ del.

Fantatis, fantáç,
faseit pûr i maç,
gioldeit la legrie,
che za 'e s-ciampe vie
ben prest le salût
cu-le zoventût
e alore siôr sí,
l'è timp di finî!

In mièç a tanc pronostichs, puèsc sperâ
di 'vê mo' dite qualchidune juste.
Cussí sençe rimuárs, voi a polsâ
dopo siarât il canociâl 'te buste.

Salût

Us saludi di cûr, ciârs contadíns,
speránd che mi vorês duc perdonâ,
se chiste volte la mê púare **Strie**
come pa-i ains passâç nò 'us plasará.
La colpe 'e jé che 'o soi stât masse a-tôr
jú pe' Italie, pe' Svíçere, pe' Françe,
Inghiltere, Germánie e altris pais;
che infín par scrivi nò hai vût timp bastan-
Però un altri an mi tornarai a meti (çe
cun dut impegno a ciatâ fûr pe' **Strie**
tantis storielis e casúç curiôs
di meti dut il Friûl in alegrie.

LA STRIE par l'an 1891

PREAMBUL

Il miò mistîr *(ed. 1894)*

'E jé propri cussí, se mi olês crodi:
Áncie un lunari al pò mo' fâ del ben;
e la pene, duc-quánç lu puedin viodi,
manezade cun chê art che si convén,
come il curtísc del miedi 'e ha la fuarçe
di lassâ il bon, e tajâ vie la marçe.

Cussí ogni an soi ca, pront al miò
sençe mai lamentâ-mi de fadie [1]) (puèst,
sol per amôr del strolich [2]) che del rest
podarèss passâ il timp sençe fâ nie, [3])
inveçe 'o buti fûr chel pôch d'inzén [4])
dome par fâ, se 'o puèsc, un pôch di ben.

Par chest us visi prin, miei ciârs Fur-
'o doprarai il curtísc cun man sigure, (láns
par tajâ fûr magagnis e maláns
sençe misericòrdie, cun bravure. [5])

1) Ed. 1894: Sebén che nò mi met in prime rie.
2) „ „ prossim
3) „ „ podarèss risparmiâ-mi chê fadie.
4) „ „ inveçe o striçi fûr dal ciâv l'inzén.
5) „ „ né paure.

Parçè che, come il miedi cu-l malât,
il poete al uarísc la soçietât.

E i canchers e i maláns de soçietât
e' son: l'artíst che nò-l'ûl mai fâ nie;
il siôr che nò-l sint gran di caritât
par chel che inveçe al sude e al si sfadie;
l'avarát, l'usurâr [1]), il trist parón...
e a chêi bisugne fâ-j l'operaçión.

E iò a ognidún che nò-l mi tiri dret
'o darai la so brave tociadine:
che l' sei nobil, artíst, siôr o puerèt [2])
'o magari une dame moscardine,
sençe cialâ in-té muse a di-nissún
'o tajerai la marçe ad ognidún.

L'avocát el' è visât,
che nò-l vegni a stuçigâ
lis questións che son quietis
sól per 'vê çe ciacarâ.
E nó-l vegni cun chês ciácaris
a soflâ-j-gi a chest e chel,

1) Ed. 1894: l'usurari — 2) Ed. 1894: puarèt

par podê ciapâ dei boros
profitánd d'ogni bordèl.
Il spiçiâr che nò-l mi vendi
viárs, inveçe di sanguetis,
che nò-l robi sore il presit
di chês mostris di ricetis;
che nò-l fasi, sençe spese,
cu-l modón la medisine,
che nò-l dedi de aghe sclete
'co domandin santunine.
E il barbîr, 'co 'l fâs la barbe,
che nò-l conti a l'aventôr
i petèç de lis comaris,
che l'è lât sintínd a-tôr,
che nò-l fasi mo' il petegul [1])
feveláud di chest e chel;
e che al stedi atènt inveçe [2])
che il rasôr nò-l tachi il cuèl.
E l'ustîr che al tegni il voli
e la man sore il spinèl; [3])
che nò-l vadi a la fontane
ma plui spess al caratèl.
E la siore, 'co nò-j bastin
del marît i carantáns,
che nò fasi pajâ i debiç
dai amigos cortesáns.
Capelíns e ventulinis
e' son ciârs al dí di ué
se l'amigo el' ûl pajâ-ju...
al' ha ben il so parçè.
E il marît cu-la so fèmine
che 'l mi tegni un pôc plui strent;
se al scomençe a siarâ un voli
j dan duc dal bech contént.
La massárie, 'co va in plaçe
che nò vedi la pretese
di podê badâ a lis ciácaris
e di fâ pulíd la spese.
E il pleván, 'co 'l dîs la messe
che nò-l ciali ca e culá
par cirî qualchi fantate

1) Ed. 1894: che nò-l stedi a fâ.
2) „ „ e che inveçe al vedi voli.
3) „ „ al tegni simpri — il bocâl sot il spinèl.

che i stess ben di... confessâ.
E il sensâl, e il mángie-ciartis,
e l'artíst, e l' impiegât,
e il scuelâr, e il professôr,
e il parón, e il disperât,
e il cialiâr, e la comari
duc infín, 'ta-l mond intîr
che nò fasin tantis robis
fûr di chês del lôr mistîr.
Cussí, siôrs e contadíns,
se badais al miò consei,
'us siguri: l'an che ven
del passât al lará miei.
E ámcie iò 'te-l miò lunari
nò varai plui tant ce-fâ:
ançi 'o siarerai boteghe
par nò 'vê çe criticâ.
Ma sicome da quánd che il mond l'è in pîs
spiçiárs e miedis e' son simpri stâç,
e prime di murî chei che erin vîs
o pôch o trop e' son duc stâç curâç,
'ta-l stess mûd sará simpri necessari
pe-s ánimis la cure dal lunari.

Zenâr

Zenâr l'è propri un mês plen di risorsis;
parçè che l'ha lui sôl un *"prin de l'an"*
e i siôrs e' scugnin disuedâ lis borsis
par dâ-j-gi a chest e a chel la *buine-man.*
Ma iò, che i miei afârs nò van pulît,
'o puèsc, al plui al plui, dâ vie un bon pît.

Lune gnove, i moscardíns
e' son duc ingrisignîs;
cu-lis mans in-te-i s-cialdíns
e in-tá-l fuch cun *quatri* pîs.

Uei contentâ-lu *(ed. 1894)*

Un tâl nò-l'ûl chist an lâ su-la **Strie**
opûr, [1]) l'ha dit, che 'l mi bastonerá;
che 'l stei cujèt, nò-l vará chê fadie,
nissún sigûr al lu cognoscerá.

1) Ed. 1894: Se nò.

J dirai che l'è un gènio di talént, [1])
e duc: lui nò l'è ciárt! — Is-el contént?

Che nò-j sedi la nêv, nò jé pretese:
Cividât al somee propri in ciamese.

I lunaris nò van leç
tant che fossin stupidèç!
Meteit dute l'atençión
áncie ad ogni lunaçión;
se us ciorês chest pôch fastidi
ciatarês di podê ridi.

Fevrâr

Da la báncie 'o hai vidûç a saltâ fûr
il marchesín Lurínç e il cont Secondo [2])
cu l'aspièt dignitôs, sevêr e dûr,
come par dî a duc-quánc: Xe nostro il
e al popul e' metevin sot il nâs (mondo
un giornâl di finançe e il maç des clâs.

Unviâr al passe ben; o' vin in plaçe
dome un metro di nêv e mièç di glaçe.

'E van disínt che i bâi
nò fasin ben pe-i câi;
cialait mò il *Ricevitôr* [3])
che j dá dentri con furôr.
E-pûr sí che i siei puers câi
'e han vidûç dei carnovâi.

Quánd che al svinte e che al nevee
iò nò lasci la ciadree;
e cialánd a brusâ i stiç
pôch a pôch mi indurmidísc.

Come ogni an, iò mi sint dentri di me
il ricuárd dolorôs di un nestri lut:
son za vincetré unviârs che, come ué, [4])
l'è muárt il nestri grand Pieri Zorút.

1) Ed. 1894: un gran talént.
2) Albin e Podreche.
3) Rampi.
4) 23 fevrâr 1867.

Il cont Pup [1]) l'è simpri in gale,
lui l'è simpri cavalîr;
lui al mole, quánd che 'l bale,
su la fèmine un suspîr.
Lui l'è simpri pront par dî:
“ Signorine son qua mi! „.

Març

Lui al si jeve a buin-orute,
cun-t-ín bòcie la pipute;
al va in plaçe de fontane
e al si ferme cun Mariane;
po' al si ţache a fâ la spese,
e al discôr cun siore Zese;
e po' l'ha áncie par Mariute
la so brave peraulute;
e cussí cu-i comarèç,
al'ingrume dei petéç,
e a informâ-si lui spessee
sore cheste o chê famee;
e ogni dí lis novitâç
o i petèç che l'ha ciatâç
'a j-u spand su-i canapè
des buteghis di cafè.
Lui l'è cont, e par chest ca
el' ha simpri ce contâ. [2])

Il Nadisón
a tombolón
ven jú pa-i class,
o ce fracáss.
Par-sòt il puint
búsine il vint;
se anci-mò dure
cheste criure
che 'l folch-mi-trai
o' lin duc a fâ tiare di bocai!

Cognòsc un segretari, che in efièt
l'ha simpri di contâ qualchi segrèt.

1) Cont Guglielmo, rinomât negoçiánt di máchignis e artícui di sport a Udin in Marciât Vieri.
2) Il cont Silvio Nordis.

E' vin ca un africán [1]) di gran valôr,
come guerîr laudât par ogni lûch;
ma des personis, sençe pont di onôr,
sostegnin che nò-l'ha vidût il fûch.
Lassái-lis fevelâ; son lengonatis;
lui l'ha vidût il fûch... sot des pignatis.

Primevere

— Ce cianti-el in-té cise il rusignûl?
— O stelutis d'amôr
la me morose nò, plui nò mi ûl!
— Il çîl al splend del so plui bièl colôr;
o bièl çîl risplendént
scolte tu la cançón del miò dolôr!
— Lune, che nò tu sês nel firmamént
a fâ il to viáç maestôs,
oh, ven fûr, lune mê, sôl un momént!
— O biele lune, scolte la mê vôs;
té puarte il ventesèl,
il ventesèl d'avrîl tant odorôs.
— Iò ca nò soi che un piçulút ucièl, [2])
ma instèss mi bat il cûr
e il pinsîr al mi sbisie 'ta-l miò cervièl.
— La taviele jé grande, il bosch l'è scûr,
ce-mût puèdi-o ciatâ
la mê compagne?... O lune salte fûr!
— Salte fûr un momént a iluminâ
chel boscút, chê ciarande,
tant che la spose mê puedi ciatâ. [3])
— Fâs vigní il to lusôr di cheste [4]) bande
che l'entri in chel recèss;
un puer [5]) tradît, lune, si racomande.
— Oh! çe váli-el il clâr? Se áncie podèss
ciatâ la mê compagne
per me il so cûr el'è piardût l'istèss.
Cussí 'ta-l bosch il rusignûl si lagne,
e al sfoghe i siei dolôrs;

1) Ed. 1894: militâr. Pâr che si aludi al cont Leandro Pup.
2) Ed. 1894: 'Ta-l mond nò soi che un piçulút uçiel.
3) Ed. 1894: tant che a la spose mê puedi tornâ!
4) „ „ chiste.
5) „ „ puar.

ma Primevere, vie par le [1]) campagne
e ciante l'ino, ogn'an, di gnûvs amôrs. [2])

Il çîl a-tôr a-tôr l'è brut e scûr;
ponént j pete drenti cu-l tambûr.

Avrîl

O mês di Avrîl, ce-tánt che ti suspiri
cu-le to jarbe frès-cie e i tiei biei flôrs!
A-tôr, a-tôr pa-i monç il voli 'o ziri,
e 'o contempli il dâ fûr di mîl colôrs.

Di gnot, cu-l canociâl 'o mi ritiri
a cucâ de lis stelis il splendôr.
Chist ca del strolich l'è un mistîr barón,
ma in-fín al dá qualchi consolaçión.

Parón Tite [3]) l'è propri disgustât:
une volte al faseve serenadis
ma cumò in cheste mostre di citât
nissún l'ha voe di fâ plui bacanadis
cussí áncie lui l'ha rot il so violín
e lassât il quintèt par il quintín.

O ce bièl celèst in cîl
nus prepare il mês d'Avrîl;
nò vorèss che in ricámbio il mês di Mai
nus preparàss un qualchi tananai.

Il nestri segretari brâv e bièl
l'è simpri dut in pont e galandín
e i conseîrs lu ciolin di modèl
quánd che uelin vistî-si a figurín.

Il mês di Avrîl finísc
con un ciárt timp pustíç.
Come il pustíç 'te code
des sioris a la mode.

1) Ed. 1894: la campagne.
2) „ „ lassâç i vècios, ciante gnûvs amôrs.
3) Beline, parón dal Cafè Beline dulá che jé cumò la sede da Báncie dal Friûl.

Maj

Amôr e primevere *(ed. 1894)*

Anci-mò [1]) primevere timidute
nò ha mitude la so plui biele vieste ; [2])
però scomençe [3]) in cîl la cisilute
cu-i prins ciantúç a fâ-j-gi un po' di fieste.
E i tanc colôrs che [4]) spontin fra l'arbute
cu-mò par-dút [5]) si slargin a la preste,
come di une bambine [6]) il bièl rossôr,
quánd che in cûr sint a nasci il prin amốr.

Propri a-pónt — 'ta-l mês di Maj,
'ta-i conseis — comunâi
duc 'e sberlin — plui di mai.

La campagne si met ben ;
fin cumò 'vin vûd serén ;
ma se prest nò-l nus montane
nò 'vin aghe in-té fontane.

Poete butegâr *(ed. 1894)*

Pinút el'è un poete butegâr [7])
par chest al fâs i viárs... cu-l braçolâr.

Contadíns lavorait a parâ vie
da lis vîç chê barone malatie,
la malatie jé piês de la tempieste :
cheste nus passe e chê lá vie nus reste.

Jugn

La passión des quais

Giovanín nò-l pò stâ sençe la quae,
né la quae pò stâ sençe Giovanín ;
parcè che quae sençe Giovanín,
l'è come un Giovanín sençe la quae.

1) Ed. 1894 : Quánd che la
2) „ „ anci-mò nò ha mitût la gnove vieste
3) „ „ ma che scomence in çîl la çisilute
4) „ „ a pôch a pôch e'
5) „ „ mîl colôrs che
6) „ „ frutine
7) Albín Mulón zovin di buteghe di panine, del sorenón di Chin.

Se 'l ciante Giovanín, ciante la quae
se la quae ciante, ciante Giovanín ;
cussí se 'l vai siôr Giovanín de quae
'e vai áncie la quae di Giovanín ! [1])

Ricuardái-si, Furláns, che come ué
Garibaldi l'è lât in sepolture.
Passin i imperatôrs, passin i re,
ma eterno il nom di Garibaldi al dure.

Busine il timp — serèn nò-l dure
i sgrísui corin — par la nature ;
lis fueis e' tremin — levánt l'è ca
scomence un fregul — a resinâ.

J manciave áncie cheste : une saete
'e mi ha disfáç i bêç in-té sachete.

Istât

Il miò viáç a Udin *(ed. 1894)*

Chist an 'o vevi propri stabilît,
viodínt che a Cividât nò jé aghe buine,
di fâ un viáç in ferade o-pûr a pît
o-bèn, se l'ere il câs, in caretine
par lâ a fâ, come tanc cividalês,
a lis aghis di Ciargne un pôch l'inglês.

Ma poichè l'uomo propone e Dio di-
mi soi fermât a Udin par lis corsis; (*spone*
e sicome che lá nò si mincione
e che plui di culí si han des risorsis,
'e mi han cun tanc spetácui inciantât,
che di lâ vie la strade nò hai ciatât.

Tant plui che dopo quatri o cinch zor-
di gran divertimént e di baldòrie (nadis
lis finançis 'o hai dutis consumadis
mandánt chei pôs di bêç in tante glòrie;
in tâl mût che se áncie mò 'o volevi [2])
rivâ sú fin ad Arte nò podevi.

Par chest 'o hai dicidût di rimandâ
il viáç di Ciargne par l' Istât che ven
e almancul un mesút lassú restâ

1) Si alûd a Giovanín Bront clamât Caporâl.
2) Ed. 1894 : che se alore áncie 'o volevi

par ilustrâ-le come si convén. [1])
Cussí se áncie nò soi lât lá di pueste, [2])
áncie iò mò hai gioldût Udin in fieste.

Nò 'us conti che soi stât al *Lohen-*
in une sere di grandiose gale (*grín* [3])
dulá ch''o hai sintût qualchi violín [4])
a sunâ miôr di schene e piês di spale
sebèn che critichs náncie fûr dal scusc
e' han giudicât che Wagner [5]) l'ere un
(muss.

A sintî l'ultim at 'o soi rivât
di chê *Gioconde* [6]) che ha fat gran furôr; [7])
e a sintî mi soi propri consolât
dôs furlanis che a l'art fasin onôr.
L'Angeli [8]) o intind, e la Pantaleone [9])
che sul teatri e' fasin carierone. [10])

Vie pa-i palchs 'o hai podût fâ cogno-
di dut il mond de l'aristocraçie; (scinçe
e di tanc siôrs di gran biele prisinçe
che mi han tratât cun dute cortesie;
e che mi han dit: A l'estro nò l'è mâl
ma però si capísc il provinciâl.

Nò 'us conti che a lis corsis 'o hai vio-
a cori dei ciavai di prin cartèl; (dût
e sore-dût un blanch al mi ha parût
cussí brâv, cussí bon e cussí bièl,
che al varèss il prin premi ciárt ciapât
se propri a l'ultim zîr nò-l foss crepât.

Áncie lá duč i siôrs de pressidençe
'e mi han tratât cun gran galanterie;
e iò — salvánt un fregul l'aparençe —
'o levi vie [11]) notan-ju par la **Strie**;

1) Ed. 1894: come che convén
2) „ „ Cussí se propri nò soi lât di pueste — 'o hai podût gioldi istèss Udin in fieste.
3) Opare di Ricardo Wagner (1850)
4) Dulá che qualchi mestri di violín — j dave plui di schene che di spale; — e lá che critichs náncie fûr dal scusc — e' han decidût....
5) Ricardo Wagner di Lípsie (1813 - 1883) famosissim compositôr di òparis in músiche.
6) Opare di Amilcare Ponchielli rapresentade la prime volte 'ta-l 1876.
7) Ed. 1894: che fâs tant furôr
8) Felícite Angeli esímie diletánt di ciánt.
9) Romilde di Udin 1846 — 20-4-1917 distinte ciantánt di teatro.
10) Ed. 1894: teatro e' han fate carierone.
11) „ „ 'o soi lât vie

e 'o hai áncie notade [1]) une stafete [2])
che leve a muss plui prest di une saete.

A la sere 'o hai vulût cioli il cafè
al *Coraçe*, locâl plui frequentât:
e apene dentri, duc a-tôr di me:
— O Guidón! O Salvadi! Ben rivât!
Is-al stât a lis corsis? Al Sociâl?
Ha-el visitât la nestre capitâl?

Al varà ciárt un pôch di sturnimént,
lui che, vignût culí da Cividât,
a chist davoi, a dut chist movimént,
a chis-c grandiôs spetácui nò l'è usât;
ma instèss sperín che quánd che al torne vie
al lasci un puèst par Udin su la **Strie**.

Iò hai rispuindût che par chist an culí
il miò lunari el' è dut implinît,
ma che par l'an che ven, nò ocôr di dî,
ogni ciosse 'o farai propri pulît,
sençe dismenteâ-mi di nissún
e dand la so lustrade ed ognidún.

E cussí sês visâç: l'instât che ven [3])
'o puarti a Udin lenç [4]) e canociai;
e un bièl osservatori, dut di len,
in cime del cis-cièl 'o implanterai, [5])
par podê viodi se áncie in chê çitât,
'e han la lune come a Cividât.

Siôr Ménego [6]) al mi zire inmusonât,
pe-s contradis de nestre Cividât;
nò-l pò fermâ-si nò l'ha timp che j vançe
pe-l gran ce-fâ di bastonâ la Françe.
E po' bisugne 'vê contegno seri,
'co si ha 'te-s mans il sfuei del ministeri.

Luj

Aventure poètiche *(ed. 1894)*

Soi lât 'te-l [7]) Nadisón dopo il tramónt:
il çîl l'ere serén e l'aer cujèt;

1) Ed. 1894: notade áncie
2) Il cavaleríç e sensâl di ciavai Pieri Degán dit Canelín (1841 — 27-8-1917) stafete de's corsis par 42 ains Soldât di cavàlarie pesánt sot l'Austrie.
3) Ed. 1894: par l'an che ven
4) „ „ linç
5) „ „ 'o plantarai
6) Il giornaliste Meni Indri.
7) Ed. 1894: 'ta-l

la lune si spielave [1]) jú 'ta-l fond,
fasínt lusî ogni clap ed ogni cret.

Pensánd a lis beleçis di chist mond,
'o levi vie pe' rive dut solèt,
quánd che mi pâr, 'te-s fras-cis, di scoltâ,
un nò-sai-cè che al steve a sguatarâ.

Daûr del clâr di lune 'o ciali miôr,
e 'o viôd, fra il sí e il nò, un'ombre con-
erin formis di fèmine, e il lusôr (fuse,
l'ere pôch par podê-le viodi in muse;

ma 'e pareve zentîl come un amôr,
e iò... svelt indenánt cun-t-une scuse;
folch-mi-trai! quánd ch''o rivi su le grave,
l'ere Bepo Pacián [2]) che 'l si lavave.

'Vin vûd ploje, serén, bagnât e sut,
nfati, pe' campagne un pôch di dut.

Ce fas-jel chel nulát? Nus va, nus reste,
se al tontone áncie un pôch varín tempie-
e cussí fuarte che 'l dirá siôr Zorz: [3]) (ste;
'E ha spacât lis ciampanis di tre tôrs.

Se iò foss barbe Giove, lis saetis
'o savarèss dulá mandâ-lis dretis.

'Te bande, come in çil, cu-l so barbón
il Pari Eterno [4]) al sfonde il tamburón.

Avòst

Spetacul ciâr

Il dotôr Fane [5]), cui che nò savèss,
al va a l'òpare a Udin un mont spess;
e tant par nò lâ fûr di economie
come miedi nò-l spind 'te ferovie;
e ciárç parínc, par ospitalitât,
j han za il biglièt del [6]) teatro preparât;
e migo in piis, che il miedi nò-l mincione,
el' ûl ancie-mò 'vê la so poltrone.
Quánd ch'al ven fûr al ciate pront di çene;

1) Ed. 1894: inspielave
2) Il nobil Bepo De Pacián, vivént
3) Pículi, za citât.
4) Il sunadôr di lirón Serafín.
5) Ed. 1894: Un ciárt dotôr par cui che nò-l
6) „ „ dal

e perfín 'o crôt [1]) che il Diretôr di scene,
sot vie mò j slungi un pôs di carantáns
parcè che al sbati plui che 'l pò lis mans.
El dîs po' a Cividât: — Spetacul râr,
ma, par dî il vêr, al coste masse ciâr!

L'an passât, in chist mês 'o hai volút,
ricuardâ un pôch Caterine Percût;
e áncie chist an us torni a la memòrie
la poetesse furlane, nestre glòrie.

La campagne cumò propri si bruse,
une buine lavade, j ûl di muse.

Cun chist ciáld, che nò-l covente
'e va al diamber la polente.

Motîv ciargnèl

E' sin d'instâd ma 'l tire aer di Lançe [2])
e ca e culá si viôd in lontanançe
la dame bláncie ch' è passade oltre,
i purcíls 'te grípie tirin la coltre;
el pastôr, al dís San Bartolomeo
cumò mò 'l lat al va dut-quánt cun Deo.

'O disevi a siôr Zorz [3]): — Po' folch!
se nò ven ploje ca si bruse dut! (çe sut!
E lui, cu-l solit ton, mi ha rispuindût:
— Che al mi crodi, za un'ore l'ha plovût;
ma la ploje, cu-l ciáld che l'è lassú,
'e si sujave prin di rivâ jú.

Setembar

I ciaçadôrs, come che jè l'usançe,
e' tirin fûr polver, balíns e sclope,
e il carnîr e' impliniscin di sperançe,
e di flas-cis, di cápsui e di stope.
E' metin un vistît di circostançe,
e cu-l'arme butade su la grope

1) Ed. 1894: e va-e-nò-vá
2) Si alûd al Pass o Siele dulá che l'è il Casón di Lançe a 1567 m. a N. E. di Paulâr; opûr al Riul Lançe afluént dal torínt Ciarçò che al percôr il Cianâl d' Inciaroi o di Paulâr.
3) Pículi.

'e zirin la citât plens di baldançe,
cu le plume al ciapièl cialciât 'te cope.
Áncie un perît [1]) al fâs un gran davoi:
ociâi di gnûv sisteme el'ûl screâ
che fasin viodi áncie siaránd i vôi;
e sclopis che nò fasin mateâ
e baletóns che maçin di bessoi...
e bombis, sore-dút, che 'l sbarerá.

Veramentri a Cividât
nò vin aghe in quantitât;
ma in Consíglio Comunâl
un che l'ha 'ta-l ciâv del sâl,
l' ha dit: Pe' popolaçión
l'è áncie masse il Nadisón;
par cont nestri nô bevín,
sençe l'aghe simpri vin.

Il cont Guido e Fantín [2]) e' van ciaçánd
par dutis lis campagnis di Moimáns;
e dopo sedi lâç vie sclopetánd
une quae a la fin e' han 'te-s mans.
Il cont al dís: jé muarte di sigûr,
áncie ué mò di-bánt nò sin lâç fûr.

Fantín dut-quánt contént di chel bièl
al torne a ciariâ in-bote la sclopete; (tîr
ma dut in-t-ún momént, fûr dal carnîr
le quae 'e s-ciampe come une saete.
E pinf! e ponf! e paf! ce fusilade!
Ma la quae a passón jé za tornade.

Autún

L' Òpere a Çividât

Ce dal diamber sucéd-ial in-té strade?
Un, corínt, al mi dá cu-i comedóns;
un altri al ciale jú par la contrade,
la înt e' côr in fúrie su-i portóns;
in Cafè la partide e' han lassade
e duc-quánc si rimpinin su-i balcóns.
— Po' disèi-mi-t: ce folch is-al mai chest?

1) Corado Gábrici.
2) Contadín di Moimáns a la dipendençe dal cont Pup.

— Nò savês? [1]) L'è rivât un siôr forèst.
Apene che si spand la novitât,
duc e' han un gran ce-fâ par informâ-si:
— Is-al sôl, opûr is-al compagnât?
Ha-el di tornâ vie prest o di fermâ-si?
Quánt che dut in-t-ún colp par la citât
une notíçie 'e ven a sparniçâ-si:
Chel tâl nò-l'è bessôl, ma in compagnie
el'ha dute une sdrume di siorie.
In Cafè al ven imburît
il dotôr Secondo Fane,
dut lustrât da çiâv a pît
con un metro e mièç di cane:
— *Dove xelo il presidente?*
Dove xelo il segretario?
Quá mi nò capisso gnente
xe mezz'ora che savário!
Nò capí che xe rivada
la cantante Compagnia?
Ca el si juste la velada
e infuriât al torne vie.
Dopo un pôch siôr Tite [2]) al rive,
e chel altri pressidént;
e' han vîdût la comitive,
dismontade in chist momént.
— Nò si scherçe — al sberle Bront —
faseit prest che l'è za tard!
Cun chei tâi che van pa-l mond
ocôr 'vê un po' di riguárd!
Quà ghe vol — el dîs siôr Tita —
un po' de galanteria:
per l'onore de la dita
lasso i afari e vegno via.
Coro incontro a la cantante,
prima dona [3]) *xe per mi,*
la condugo al ristorante
e il tenôr lo lasso a ti.
Ca ven fûr in-pònt un predi: [4])
— Ce covénti-el tant fracáss!
Iò che al sedi chel che 'l sedi,

1) Ed. 1894: saveis
2) Beline.
3) Ed. 1894: il soprano el xe per mi.
4) Don Antoni Morandín dit pre' Vosón, bass rinomât, mansionari dal Domo di Cividât.

par miò cont 'o uei 'vê il bass!

Duc-quánc insieme i siôrs de Pressiden-
cun Fane, cun Bianchetti [1]) e pre' Vosón (çe
e' corin dulá che la diligençe
'e rive cu-i forès-c da la staçión:
e' abraçin i ciantánç e lí par lí
di tant plasê si tachin a vaî.

Dal dit al fat si ciate chel puar bass
ciapât dal nestri bass conçitadín
che lu sacode, che lu mene a spass,
e po' a cerciá culí e culá un quintín
e fin a mieze-gnòt e' stan a-tôr
urlánd l'Ebreo, la Norme [2]) e il Trovatôr [3]).

Il soprán al si tache al braç di Fane
e siôr Tite al si met di un'altre bande;
e duc-i-doi cun árie cortesane
'e menin la *madame* a le locande;
e lá si puarte fûr un pôch di dut:
pan, polente, formadi e áncie [4]) persút.

Il tenôr el va a ciase lá di Bront,
il vêr modèl dal gener pressidént,
che j conte, che dal jessi bass profónd
l'è passât a tenôr in-t-ún momént;
e inveçe di puartâ-j-gi fûr pietançis
j ciante une dozene di romançis.

A la sere in buteghe di cafè
il dotôr Fane in mièç a un gran bordèl,
el conte che i ciantánç arivâç ué,
'e son propri ciantánç di prin cartèl;
che per vignî a ciantâ ca a Cividât,
la scriture a la S-ciale e' han rifiutât.

Ma oramai la gran sere 'e jé vignude:
sièt palchs, si dîs, che sedin zâ fitâç;
che une rie di ciadreis sei za vindude
a dei siôrs che da Udin son rivâç;
e che fin tre poltronis e' han comprât
i ufiçiai di pressidio in-té citât.

In prime rie, scrofât in-té poltrone,
si po' amirâ il gran critich musicâl,
sèrio e maestôs in dute la persone
come convén al capo di un giornâl. [1])
E al pâr che ogni momént al véi di dî:
"*Per dar un bon giudizio son quá mi!*"

Daûr di lui chel tâl dal ciapelón
che par jessi de stampe bolognese, [2])
el'ha un'árie e un aspièt di sapientón,
e inveçe po' l'è un mass plen di pretese. [3])
Lui nò-l'è mai contént, e di bièl za
prin che scomençin l'ha di criticâ.

Inveçe mò [4]) altris doi corispondénç
dei giornai udinês son preparâç
a dî che duc i artís-c son sorprendénç
e che l'*Ebreo* [5]) j-u ha propri entusiastâç:
e che il nestri spetácul, dut somât,
da Rome e da Milán [6]) al'è invidiât.

A pôch a pôch duc-quánc 'e son a
stampe, critichs, artís-c, intenditôrs: (puèst,
sioris 'ta-i palchs, dutis in pont e in sest,
cun gran abiç di lusso a mîl colôrs;
il diretôr l'è za su-l ciadreón:
Silénçio! che 'l va sú cu-mò il tendón!

L'*Ebreo*, náncie di dî-lu, el va benón;
il tenôr l'ha une vôs di gardelín;
il bass al dá tonadis di canón;
il soprán al va vie come un violín.
L'orchestre e i coros po' fasin furôrs:
per nuje nò si clamin *professôrs*.

La messe in scene 'e jé spetacolose:
Bulfón el'ha un aspièt di cardinâl;
Cassine l'ha un barbe strepitose,
Lustigh [7]) l'ha un elmo come un pesenâl,
e a duc, fûr di une spèçie di velade,
j salte fûr un gran bocón di spade. [8])

Lis scenis 'e son dutis pituradis
da un pitôr di Parigi [9]) rinomât;
paláç, cis-ciei, zardíns, glésiis e stradis,
il dut cun gran efièt di veretât.

---

1) Jacum Bianchetti segretari da l'ospedâl civich.
2) Òpare di Vinçénç Bellini di Catánie (1801 - 1833).
3) Òpare di Bepo Verdi (1853).
4) Ed. 1894: e del.

1) Meni Indri.
2) Ed. 1894: che par sei giornalist de capitâl
3) „ „ e invece l'è un bocón di basoâl
4) „ „ In-t-ún palch
5) L'Ebree di Jacum Fromentel Halevy di Parigi (1799 - 1862) rapresentade dal 1838.
6) Ed. 1894: da Parigi e da Udin
7) Al faseve il beciâr.
8) Ed. 1894: un spêd... che l'è une spade.
9) „ „ di Puriessin

E in-sòmp sot un tacón [1]) di une ramade
si viôd un blech des muris di Granade.
Dut-quánt il publich propri entusiastât
al bat lis mans tant che si si sturnísc;
al suçêd un bordèl indiavolât,
si peste i pîs, si sberle: *bravo! biss!*
Perfín Titute, da la comoçión
al sfonde cun-t-ún colp il tamburón. [2])
Fra un at e l'altri, l'átrio del teatri
al si implinísc di critichs musicai:
– E çè operón! 'E si pò fâ-nt fûr quatri!
Nò mancin su-la scene che i ciavai!
E cun un pôch di bal, ca nò si fale,
al sarèss un spetacul per la *S-ciale.*
Il librút el' è un gener soprafín!
E l'orchestre? — Che vegnin pûr culí
— al dîs Sandri Maçòcie – cu-l Lohengrín;
e i altris stupidèç [3]) *de l'avignî!*
Che vegnin ca se uelin 'vê la prove
di ce che vâl la lôr músiche gnove!
Adiriture Fane al piárd il ciâv,
al salte ca e culá come un cavrèt:
— O çe tenôr! çe bass! çe bon! çe brâv!
Çe finâl! çe preludi! çe duèt!
La messe in scene po' nò ocôr di dî
nò pò jessi plui biele di cussí.
Ma duc 'e van a mèti-si in platee
parçè che za scomençe il secónd at;
e il mestri za tornâd su la ciadree
cu le bachete in man il timp al bat.
E áncie [4]) l'ultin at al'ha l'istèss
straordenari, inméns, grandiôs sucèss.
Scomençin a colâ dei maçetíns
su-la prime ciantánt e su-l tenôr:
'e son i nestris bravos milordíns
che a la citât 'e fasin simpri onôr:
e alore duc si tachin a sberlâ,
e il gran trionfo [5]) al torne a scomençâ.
Culí la pressidençe 'e mande in scene
doi fruç a puartâ fûr tant di corone,
che a le ciantánt e' metin su la schene
tant che j taponin dute la persone;
e maçetúç di ruscli e di soròss,
e di altris rosis po' dut plen [1]) un coss.
Ma chest l'è nuje; 'e vegnin fûr guan-
·colmadis di ogni sorte di regai: (tieris
s-ciátulis di sardinis, çucherieris,
saláms e façolèç, cialçis, stivâi;
e persín ogèç d'aur in quantitât
comprâç sot des barachis dal [2]) merciât.
Figurái-si çe raçe di bacán;
çe raçe di bordèl e di sussûr
duc-quánc sore lis bancis cu-la man
opûr cu-l pît 'e batin il tambûr;
e persín i udinês — çe degnaçión!
e' conçedin la lôr aprovaçión.
E biss! e fûr! e bravo! e bene!
evviva i cori! evviva il Direttore!
Quánd çhe dut 't-un momént, donge la
al sberle Giovanín: *Fora l'autore!* (scene
*E cussí dut il publich in furôr
*al sberle entusiasmât: Fora l'autôr! [3])
Duc-quánc ripetin chê domande ca:
*— Olín viodi l'autôr! Che 'l vegni fûr!
Ma l'autôr nò-l si viôd a capitá,
*e alore plui che mai cresc il sussûr;
*parçè che dut il publich l'ha pajât
*e al'è in dirit di sedi contentât. [3])
A la fin salte fûr par il sipari
in mièç a chel tantín di confusión,
Bolzích [4]) in abit neri, da impresari,
a dî, dopo 'vê domandât perdón:
— Se l'autôr nò-l si mostre nò-l'ha tuárt,
parçè che, se nò fali, l'é za muárt!!!

In teatro si sint a giudicâ
su-l gran spetacul che chist an si dâ.
L'òpere, al dis Barcelli [5]) 'e va benón,
ma j vorèss un pôch plui di tamburón.

---

1) Ed. 1894: bocón
2) Cheste sestine 'e jé omitude 'te ed. dal 1894.
3) Ed. 1894: e cui altris pastíç
4) „ „ E fin a l'ultin at el'è
5) „ „ triónf

1) Ed. 1894: si disuede un coss
2) „ „ al
3) 'Te ediçión dal 1894 son omitûç i viârs cun asterisco *
4) Un timp impresari teatrâl di Udin.
5) Nodâr a San Pieri.

DOLFO CARRARA

Vocabolario integrativo Friulano - Italiano
Gorizia 1928 - Liris 5

(continuaçión)

Par l e n *jotacizâç: la* l *cun-t-ún taj usade 'ta lenghe polache e la* n *cula tilde* (*ñ*) *doprade 'ta-l lengâç spagnûl.*

Il c *aspro al puarte sot la lètare un piçul* z; *il* z *aspro l'è rapresentât da un* t *cu la çedílie in uso 'ta-l'alfabèt rumén. Si note che i suns di chestis dôs lètaris si corispuindin; tant l'è vêr che* çespa, çerneli *e* çidinâ *son rapresentadis in dutis dos lis manieris, mentre al bastarèss il* c *cu-la çedílie* (ç) *da nô adotât seguínd un monc di altris scritôrs.*

L's linguâl o sc *al, è rapresentât da* s *cun-t-ún piçul* c *sot; e il* z *dolç o sonoro da un* z *cun-t-ún taj. Invece nò l'è distínt* s *dolç o sonoro da l'aspro o sord.*

Nò si fâs uso né di z, *né di* g, *né di* c *non modificâç; quindi dîs segnos di plui di chei ordenaris, mentri l'alfabèt esperantiste al pò adatâ-si nome cu l'introduzion di* c, g, s *cu-l ciapeiút, che si ciatin in dutis lis stampariis che componin lis lenghis slavis, di* l *cu-l tai* (*che in furlàn nò l'ocôr che in* butiglie *e forsi in qualchi altri vocabul*) *da l'*n *cu la tilde e dal* k *che za esistin in ogni casse di caratars tipografichs.*

L'è dúncie di apreçâ il sfuárç da l'autôr par risolvi cheste questión che nò varà la so soluçión definitive e lògiche finchè si mantegnarân prejudiçis e ideis preconcetis, di-mud-chè, dopo tantis discussións, si è al medesim pont che si jere qualchi secul indaûr 'co si è scomençât a scrivi il nestri lengâç.

Dopo chestis osservaçións nò nus reste che di çepelâ dal vocabolari chês peràulis che nò si ciatin te's dôs ediçións Pirone (*la seconde fin a la lètare F*), *metínd a ogni-d-úne la spiegaçión in mûd ch' a' puedin capí ància i non guriçáns.*

Arziá (antágn, altágn).

Babètula (dim. di baba, femenute, vècie); *baratul* (more); *brico* (cursôr de vicínie, in Pirone brich).

Cagoja (cai); *filâ caligherа* (filâ caligo); *ciana* (siale, cijale, ciane); *ciapèl* (ciapièl); *ciuca* (bale, sbòrnie); *ciúciul* (tetarûl); *ca-l, ca la* (dal, de, dóngie).

Falopa (fal, sbálgio); *flicâ* (repeçâ, imbletâ, taconâ); *flòcia, sflòcia* (flandogne, fiandre, bombe, bale); *fudrúcia* (furdúcie).

Gatár (grátula); *ghet* (davoi, confusión); *girássula* (scráçule, scaráçule); *gnespa* (gespe); *grijâ* (ciantâ dei griis).

Impassâ (meti in tasse, formâ un pass di legnám o altri); *imperatòria* (note, comunicaçión governative sot la Austrie); *insintomai* (fintinemai, sintinemai, fintremai).

Lanta (antîl); *latuma* (crafe, frescietât, cudúgn); *lujar* (fig., montagnûl slâv o todésch cun-d-une plume su-l ciapièl).

Massèria (masèrie); *madrón* (vièr solitari); *malích* (grop di nolis su un sôl pecòl); *mèmele* (miarduçe); *miscetar, missetar* (missete, sensâl); *mucul* (mocul); *mugna* (muínie, parussulín, zefe, zefute); *mútrigna* (muse dure).

Nute (Tunine, Anute); *nutul* (gnotul).

Pea (slávare, fig. barete); *pessolâ* (becolâ la ûe); *Pèpiça, Pepissa* (Zefute, Zefe, Bepute, Bepine); *Pèpili* (Bepút, Zefút); *piês* (pedoi dal formént); *pipa* (spinèl, spine); *piscâ* (gotâ, sclipâ); *pitabodi* (mescedamént, confusión); *plana* (sojâr di fignestre); *plateatich* (tasse di postègio); *plis* (felpe, pluss); *possala, poçala* (pantán, fango, sfueát); *polsèt* (braçalèt, manín); *postièr* (puarte-lètaris, postîr, postèir); *práida* (bráide).

Repa (râv di bruade); *rua* (ruje); *rucul* (manutengul); *ruscul* (ruscli, russul, spargh di ruscli).

Sbadác (sbladách); *sbaraja* (tuguri, presèp, baliverna); *sbríndula* (brûd o cafè lung, sbrudác; cafete); *scartaça,*

scartassa (bruschín, spaçete); *sclapa-léns* (sclape-çòchs, spache-léns); *scorsenâ* (scorsâ, scorçonâ); *scriçâ* (rijâ); *scuácara* (svuátare, sguátare); *sflum* (fondòn, gorgh); *sgagnî* (sbufâ di ridi); *sgiarnôr* (ingredei di ramáç, vidiçóns, baráç, sterp); *signón* (sorte di petenadure di fémine in mode za 60 aiñs); *in spadine* (sençe capòt); *spissijâ, spiçijâ* (piçigâ, piçâ); *spissigul, spiçigul* (avâr, tegnôs); *splaja* (spiaze, splaze); *straponçadura* (mende); *stropón* (cialcón, stropul, tapón); *suneta* (armóniche di bòcie).

Taranona (plui che bisnone); *tarántule* (tartúf); *teca* (libri di scrivi, quaderno); *Tínçili, Tínsili* (Catinute).

Zancár, çancár (çanch, çamp, çampín); *çiçimpera* (scivilòt pe-s parússulis); *unián, uniján* (chist an); *çeón* (sejón, seón); *çingul-çangul, çingula-çángula* (niçul, niçul-naçul).

Vôs ritignudis di orígine slave

Ciúch (çuss, çuç); *cleb* (pagnoche); *cluca* (mántie, manete).

Çugna (straçe, canavaçe di cusine).

Matica (çapín, çapute); *megh* (baghe); *missetar* (missete, sensâr) *mlècarça* (fèmine del lat, latàrie).

Opoca (ponche).

Passiça (fasce, cintúrie); *pèstarna* (bráçule); *petiça* (pitiçe, monede); *pissinád* (rijât a plui colôrs); *potcova* (fiár di ciavál).

Rubida (baráç di scòrie).

Saltemartín (lisiarte); *s-ciúrch* (grisón); *smetán* (flor dal lat, pane, ciapièl, brume); *smola* (pèule, pês, peis); *storcla* (basoâl); *sússigna* (pomis seciadis); *svitich* (coláç per puartâ pês su-l ciâf).

Vôs che si ritegnin derivadis dal todèsch

Àcarli (croscè).

Bèchili (agnèl e zocul o cavrèt); *befêl* (cománd).

Chibla (séle, cialdîr); *çirúch, çirucâ* (cessâ, lâ a cesse-cûl); *chitil* (camisòt); *clafter* (misure lineâr austríache: m. 1.897); *clanfer* (bandâr); *comassa* (ghete); *crof* (gose).

Faros (canóniche); *forspán* (tradotte, caroçe par traspuartâ militârs); *fráila* (damigele); *funt* (700 grams); *fusser* (futíç, s-ciape).

Gártusa (garoful di spine); *ghera* (fèmine brute); *glazer* (negoçiánt di veris) *grapa* (fuesse, forán).

Laib di pan (pagnoca).

Mesnar (muini).

Pais (salse); *páissa, páiça* (salvadi, selvagine); *justâ-si par paus* (a voli, sençe pesâ o misurâ); *pech* (fornâr, pistôr); *pecaria* (buteghe di pan, pistorie); *pelandrôs* (peçotôs): *pintar* (botâr); *presl, prezl* (coláç di quarésime); *puçinâ, pussinâ* (furbí, netâ); *pupina* (pipine); *puspan* (boss).

Recl (vistît curt); *ringhilspil* (giostre); *ronç, rons* (záino pa-i libris, valise).

Sabraca (ualdrape, vualdrape); *sança* (trincee); *satúl* (astúç, s-ciátulute); *sbrega* (sbregòt); *scherb* (plat, crep, plat rot); *scina, çina* (rotae, trâv di fiár); *secla* (intimèle, cussignèle); *sintar* (cope-ciáns); *slindra* (ciarn sfiliose, dure); *slossar* (fari, clavarûl); *slucher* (miserabil, puar, pitòch); *smir* (svuírç); *smirchês* (spècie di formadi); *snáiçer* (mochete, mocietis); *spáraviç* (musine); *spiçigul* (avâr); *stampelo* (stupid, basoâl); *stájare* (bal de Stírie); *stèura* (tasse); *stirçer* (vagabónd); *strica* (fig. cioche, bale); *sub, çub* (traspuárt di une persone cun sfuei di vie).

Tráiber (cundutôr di nemai).

Urbari (i libris cu-i documénç relatîvs al possèss fondiari, feudâl e giurisdiçionâl val-a-dî libris focatichs e ciasatichs, libris de servitût e di vassalatich).

Zucâ (tirâ); *zugh* (sifón).

Su la grafie dal furlán

Ringraçín la " Pátrie dal Friûl „ pe' benévule recensiòn da l' Archivi. Par judicâ e criticâ la grafie adotade bisugne però tignî cont dai critèriis che la han ispirade e, se mai, scomençâ dal disaprovâ i ponç di partençe sui quai si é tentât di edificâ; i quai e' son :

1. - Seguî il plui pussibil la grafie taliane sebén inferiôr a chê de lenghe Esperanto e dai lengáç de Jugo-slavie, croát e slovén.

2. - Fâ in maniere che ogni sun al foss rapresentât costantementri, sençe eceçións, da une lètare o da un digrame (*gl, gn, ch, gh, sc, ss*) in mûd che qualunque persone, dopo imparât il valôr des lètaris, áncie se nò sa il furlán, 'e sei in grâd di léj-lu discretamenti, in mûd di fâ-si capî.

3. - La vocâl che puarte l' acént tonich jé simpri indicade fûr che quánd che la tòniche jé la penúltime de peráule, e chest sençe eceçións di sorte. La vocâl che jé lúngie e che puarte l' acént a forme di çiapelút 'e jé par il plui áncie tòniche. Si è adotât l' acént acût parcè plui generalmentri usât a chest scopo, invece di chel grâv.

4. - L' acént acût al indiche áncie che lis vocâls *e* ed *o* son stretis o siaradis ; il grâv che son viartis o largis. Ju infinîç dai verbos e' puartin la vocâl finâl lúngie, naturalmentri quánd che jé acentade come *amâ, finî, volê.*

5. - La liniute 'e rapresente il leamént fra dôs peráulis opûr 'e separe ju eleménç che componin un vocabul. L' apòstrofo l' índiche la omissión di une vocâl o di une sílabe. Pò dâ-si che qualchi volte chest principi nò-l sei stât seguît rigorosamentri áncie par nò lâ cuintri la consuetudin o fâ triste impressión al voli.

6. - La liniute 'e divîd ju eleménç di une peráule, par conseguençe, cui che al scrív, al devi cognosci la costituçión dal vocabul e cui che al lèi l' impare se nò-l sa, ce-mût che la peráule 'e jé componude e al pò lâ a cirî su-l vocabulari il valôr dai eleménç de stesse.

7. - Si é procurât di scrivi in mûd diferént lis peráulis che avínd medesim sun 'e han significât diferént : cussí *lâ, lá, la ; jú, ju; jé, je; si, sí, 'si ; o' 'vin vin bon: ta-l zúri ; 'ta-l plat ; il tâl; 'co si fâs chel ch' 'o dîs, o pûr ch' o' disin, 'e va,* e' *van* ecètare.

8. - L' esíst un *s* sonoro e un sord rapresentât chest da doi *ss*. Bisugnarèss quindi scrivi *ssissignôr*, Alore nó si sarèss obleâç a scrivi *zave* cu-l zeta per nò lei come *Save* (flum) e *Zef* invece che cu l' *s* sonoro. In gráçie de cedilie, usade áncie dal Pirone, al *c* (ç), che al ciape il valôr di *z* sord od aspro, podín distínguî *çuf* dá *zuf*, *çavate* da *zavate* (brute zave), *çir* da *zir*, *çit* da *zit*, *çigon* da *zigon*, *zanche* da *çanche*, *zupâ* da *çupâ*. Dúncie sarèss perfetamentri jústificade áncie l' adoçión di dos lètaris diferentis par *s* dolç e per *s* aspro come per *z* dolc e *z* aspro che jerin za stadis diferençiadis dai scritórs dal "*Forumijulii*„ di Guriçe ch' al ha viodût la lûs par qualchi an prime de uere.

Il dopli *s* e il dopli *z* formaressin un ripiego, qualchi volte in contradiçión cu-la grafie taliane e cu-l principi (su-l quâl, par meracul, duc e' van d' ácordo) che il furlán nò-l' ha nissune consonánt dople.

9. - In nissune lenghe sí é doprât l' apòstrofo par modificâ il valôr di une consonánt. Introdúsi-lu per indicâ che il *c* finâl l' ha valôr palatâl nò-le che un ripiego de stamparie che nò posêd un *c* cu-l ciapielút o cu-la pipe e con un acént (adotât peró te' gramátiche dal cont Puarte). L' úniche maniere adúncie per

evitâ la pipe jé di scrivi: *tach, sech, flich* e *duc, tanc, dinc, parínc.* Áncie il scrivi: *frèś cie s'ciátule* invece di *frèscie, s-ciátule* l'è riprovevul par ches-c motivs:

a) - Che l'apòstrofo l'índiche che jé modificade la lètare precedént, quindi l'*s* che al dovarèsss puartâ il segno diacritich (pipe, ciapielút o apiç), e l'apòstrofo nò-l'è che un ripiego tipografich per insuficençe de stamperie.

b) - Che in realtât l'*s* nò l'ha subît nissune modificación e invece l'è il *c* che al'è palatâl quindi, se mai, si dovarèss scrivi, per sei in relación cul *c* di duc': *fresc'ie.* Ancie il sorelodât cont Puarte d'adote chest ultim sisteme plui raçionâl.

10. - Ritignín just scrivi *cresci, nasci* quindi *cresc, nasc nascèss* e par insuficiençe de grafie *nassût.*

La grafie inesate, 'e corómp la buine pronùnçie. In 'talián i setentrionâi pronunçin mâl *Brescia, fascia* fasínt sintî l'*i* che l'è mitût nome par ripiego. I furláns pronunçiánd *Brèscie* e' sbalgin mentre e' pronuncin just *Bresce di Ciamfuarmid* che forsi 'e ha la medésime etimologie; parimentri si ignore generalmentri 'ta-l Venit e' ta-l Friûl la juste pronúnçie dal z iniciâl 'te's peráulis talianis; *zampa, zangola, zanna, zavorra, zecca, zio, zimbello, zingaro, zitto, zoccolo, zolfo, zucca, zappa, zuffa, zufolare.*

Ben rârs e' son chei che san pronunçiâ justis lis peráulis talianis *così, cosa, caso, resistere, residente, riposo, riso, peloso* che si pronunçin eroneamentri cu-l medèm *s* dolç di *desio, esaurire, esilio, prosa, rosa ec.*

La conclusión di chest ceno justificatîv — che al podarèss deventâ un volumút quan-che si esamináss lis diferentis manieris di scrivi il Furlán dai autôrs antíchs e modernos ediç e inediç, e se par ogni lètare o per ogni segno e per ogni unión di vocábui si dovèss dâ une convenient esemplificación — 'e jé che:

a) - La grafie nò jé stabil o fisse ma 'e va formand-si od evolvind-si di man in man che leínd autôrs di ogni fate e di ogni varietât dialetâl si intopi-si in vocábui prime nò rimarcâç e si incontre une buine solución di un probleme ortografich. Dúncie la grafie da l'*Archivi* 'e aspire a lâ gradatamentri perfeçionand-si.

b) - Che i stess principis enunçiâç specialmentri rispièt a vocâls lungis, viartis e siàradis, apòstrofo e liniute, no son stâç simpri aplicâç cun uniformitât e rigôr.

La colaboración dal publich in chest indiriç 'e sarèss un mont gradide.

c) Nò bisugne pensâ che lis antighis grafiis dal furlán e' sein dutis dispreçabils. Nò esíst maniere moderne, áncie strambe, di scrivi un vocabul, che nò sei za stade adotade in passât da qualchi scritôr. Dúncie nuje di gnûv náncie in fât di grafie, comprindût il *k* e il ç. In qualúnque mûd, in passât, si scrivèss il lengáç furlán al vignive let sençe tantis protestis. Cumò nissune grafie 'e jé ritignude vonde sempliç par sei acessibil a la mentalitât dal nestri publich che si ha pôre di disturbâ o di imberdeâ masse, cun acénç e segnos diacritichs. Si dovarèss concludi che il progrèss reâl in ordin a istrución, a pet dai secui passâç, l'è un mont dubi o relatîv.

d) - Jé po' une idee sbalgiade il pretindi che la lenghe furlane, autònome al pâr des altris, a diferençe di dutis, un che al sa fevelâ-le, al sepi áncie lei-le e scrívi-le di prin entro sençe il plui elementâr studi o eserciçi preliminâr o un flich di paçiençe, quánd che al cognosci une des lenghis sûrs come la latine, la 'taliane, la spagnole, la portoghese o la provençâl. 'E sarèss masse cugagne!

(continue)

Gerént responsabil Dotôr A. TILIN